

MLINŠKOVO BERILO. (I)zbrani etnološki in slovstveni zapiski. Ob stoletnici rojstva Frana Mlinška. Izbrala, uredila in komentirala JOŽE HUDALES in IVO STROPNIK. Š a l e š k i r a z g l e d i 7, Velenje 1991, 345 str.

Tako poimenovano Mlinškovo berilo, ki je izšlo kot sedmi zvezek Šaleških razgledov, je izbrano, urejeno in komentirano etnološko in slovstveno gradivo, ki ga je na šaleškem območju, tj. v Velenju in širši okolici, v letih od 1930 do 1955, največ pa do leta 1936, zbral velenjski učitelj Fran Mlinšek (1890-1973).

430 Mlinškov glavni motiv za zbiranje podatkov o Šaleškem in Šalečanih je bil prav pedagoški poklic, ki mu je bil vdan z vsem svojim bitjem, navdušil pa ga je njegov učiteljski kolega Vinko Moederndorfer. Le-ta je del Mlinškovega gradiva (ki pa je v originalu izgubljen) uporabil v svojih treh knjižnih objavah narodopisnega gradiva: Verovanja, običaji in uvere Slovencev, V. knjiga - Borba za pridobivanje vsakdanjega kruha (Celje 1946) in II. knjiga - Prazniki (Celje 1948), obe izšli pri Mohorjevi družbi, ter Ljudska medicina pri Slovencih, ki jo je izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani 1964. leta. Zaradi dokazanega nenatančnega navajanja in tudi samovoljnega prekrejevanja podatkov v Moederndorferjevih objavah (zlasti v prvih dveh omenjenih delih) je prav mogoče, da je tam objavljeno gradivo, ki ga je zbral Mlinšek, zaradi možnih Moederndorferjevih posegov vprašljivo. Zato urednika v Moederndorferjevih delih objavljenega Mlinškovega gradiva, ki bi sicer po konceptu sodilo v izbor, v Berilo nista uvrstila.

Izhodišče Mlinškovega pedagoškega dela in pobuda za zbiranje gradiva je bil široko zasnovan domoznanski koncept. Bistvo tega je temeljito in vsestransko spoznavanje otrokovega okolja. Bil je zagovornik domoznanstva kot "didaktičnega jedra pouka", kar je bilo pri nas z domoznanstvom kot učenim predmetom aktualno še tja do 1966. leta, ko se je z uvedbo novega predmeta spoznavanje narave in družbe na nižji stopnji osnovnega šolanja domoznanstvo ohranilo le še kot učno načelo. Mlinšek je kot prosvetar čutil potrebo po nekakšni "domoslovni čitanki", v kateri bi bilo zbrano raznovrstno gradivo iz Šaleške doline. Kljub temu pa je ostal le pri zbiranju gradiva, ki ga je deloma uredil samo za interno uporabo, ni pa ga nameraval pripraviti za objavo.

Široko zastavljen domoznanski koncept je obsegal celo vrsto družboslovnih in naravoslovnih znanosti: zgodovino, etnologijo, psihologijo, sociologijo, geografijo, zoologijo, botaniko, geologijo, meteorologijo idr. Etnologija je torej le del celote, ki je zanimala domoznanstvo, in tudi le del, ki je zanimal Mlinška pri zbiranju gradiva. Vendar sta redaktorja iz obsežnega materiala (80 zvezkov rokopisa) izbrala predvsem etnološko zanimive zapise, izpustila pa sta verjetno zanimive refleksije o šolstvu in pedagogiki in nekatere druge (npr. geološke zapise). Gradivo, zapisano po večini pred drugo svetovno vojno in zbrano na včasih najbolj uveljavljen način etnološkega terenskega raziskovanja, ko so za informatorje izbirali predvsem starejše ljudi, je v glavnem pričevalno za drugo polovico 19. stoletja.

Mlinškovo berilo je torej neke vrste "šaleška domoznanska čitanka", ki si jo je zbiralec želel v času svojega zavzetega učiteljevanja. Kljub temu da je bilo gradivo zbrano do leta 1955 in torej ne zajema obdobja zadnjih štiridesetih let, ga bodo verjetno veseli tudi današnji Mlinškovi stanovski kolegi na Šaleškem.

Sicer je knjiga, kot sta poudarila urednika, namenjena v prvi vrsti preprostemu človeku, ki mu bo ob prebiranju morda obudila iskrice spomina..., pa tudi zahtevnejšim bralcem, posebej toplo pa otrokom - spričo številnih zapisov s pravljlično vsebino, še posebej ker je kraj dogajanja domače okolje. Tu kaže pripomniti, da je knjiga npr. za mlajšega bralca vendarle premalo vabljiva: zanj bi morala biti oblikovana bolj privlačno in poljudno, npr. tako kot Černigojev Javorov hudič ipd.

Na začetku knjige recenzenta dr. Božidar Jezernik in dr. Tone Pretnar na kratko - prvi z etnološkega, drugi s slovstvenega vidika - označujeta prvo izdajo Mlinškovega gradiva, urednika J. Hudales in I. Stropnik pa z biografskimi podatki in s spomini nekaterih Velenčanov nanj orisujeta zbiralčev portret.

Mlinškovi zapisi so razvrščeni v pet tematskih sklopov: Šaleško ljudsko blago, Ljudske modrosti, Pravljlične podobe, Zbrane pesmi, Zgodovinske beležke, ki so znotraj nadrobno strukturirani po etnološki in slovstveni klasifikaciji. Največ je zapisov o ljudskem verovanju, o običajih in navadah ob raznih delih, o običajih življenjskega ciklusa, koledarskih šegah, navezujočih se na cerkvene praznike, ljudsko znanje o vremenu in zvezdah, o zdravilstvu, o živalih, o rastlinah, ljudske modrosti o sreči, denarju in zakladih, o prerokovanjih; pregovori in reki, razne legende in pravljlične podobe, ki se nanašajo na Šaleško in govorijo o gradovih in cerkvah, o jezerih in podzemnih votlinah ter o podobah prednikov. V glavnem so to aitiološke in legendarne pripovedke, legende, moralne in ironične prilike, pravljice, bajke itd., ki zelo pritegnejo k branju. Kljub temu da jih je večina ohranjena le fragmentarno, so obdržale poseben čar, značilen za omenjene zvrsti.

V posebnem razdelku so objavljene avtorske in zbrane ljudske pesmi, od obrednih, nabožnih ali religioznih, resnih, delovnih, ki nosijo etnološko zelo zanimive vsebine in informacije ter življenjske modrosti, do ljubezenskih in erotičnih ter lahkotnejših priložnostnih zabavnih pesmi. Za nekatere izmed slednjih je ugotovljeno avtorstvo Jurija Vodovnika, Pocajša, Slomška idr., vendar gre, kot je razvidno iz opomb, v večini za šaleške različice omenjenih avtorskih pesmi, ki jih je ljudstvo tu sprejelo in variiralo v skladu s svojim okoljem in življenjem.

Sledijo zgodovinski zapisi o kraju in posameznih ljudeh, ki so živeli in dajali barvo šaleškemu območju v Mlinškovem času.

Berilu oziroma objavljenim Mlinškovim zapisom sledi slovarček izrazov iz šaleškega narečnega besedišča, ki so dopolnjeni združeni Mlinškovi fragmentarni slovarski zapisi, z jezikovnimi popravki in dopolnjenimi razlagami gesel. Gre za nenavadne izraze iz okolice Velenja, staro čebelarsko izrazje ter, nadrobneje, za tehnične izraze mizarske stroke.

V dodatku sledi t.i. Otroško berilo z zanimivimi kratkimi prostimi spisi učencev četrtošolcev, ki slikovito, z otroškim pogledom in na zelo neposreden način, ilustrirajo življenje v predvojnem času na Šaleškem.

Ob koncu urednika in avtorja komentarjev in opomb v obliki spremne besede strneta spoznanja o zbiralcu in njegovem delu. Pred nami se jasneje izoblikuje podoba predvojnega učitelja, ki bi jo verjetno lahko našli še kje po Sloveniji v tistem času, podoba, ki je zanimiva tudi za etnologa, ni pa še bila samostojno proučena iz etnološkega zornega kota.

Za večjo uporabnost informacij iz Berila so dodane razne preglednice Mlinškove obsežne zapuščine, slovarsko, imensko ter krajevno kazalo. Vse to je, s preverjanjem in dopolnjevanjem zapisov po raznih virih, zlasti pa z delom na terenu, od urednikov terjalo veliko časa in potrpežljivosti (omenjeno je dveletno redakcijsko delo).

Berilo je sicer tudi ilustrirano s črno - belimi fotografijami, ki pa so tehnično slabe in nimajo estetske in informacijske teže, kot bi si jo želeli, zato so bolj ali manj neučinkovite in neopazene.

Prav tako so moteče tiskarske napake, npr. že v naslovu na prvi strani, kar pokvari prvi vtis...

432 Mlinškovi zapiski in temu podobno gradivo je neprecenljive vrednosti tudi za etnologa, saj lahko rabi kot pomemben vir za morebitne posamezne monografske raziskave.

Ob koncu naj posebej opozorim na prizadevanja etnologov, da bi definirali razmerje med etnologijo in domoznanstvom, ki se ga ob takšnih objavah virov neposredno dotaknemo.

Ob proslavljanju 300-letnice izida Valvasorjeve Slave Vojvodine Kranjske je v seriji Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva kot 19. zvezek izšel zbornik prispevkov Etnologija in domoznanstvo (Ljubljana 1989). Sočasno je bil organiziran posvet o tej temi. Tedaj so bile omenjene npr. tudi kulturnoantropološke "community studies", dalje problemski sklopi, kot je razkrivanje etnološke podobe posameznih regij v domoznanskih spisih, kar je v zvezi z domoznanskimi pobudami nasploh in njihovo zvezo z etnološkimi raziskavami, skratka gre tudi za etnološki pogled na takšne objave lokalnih virov, kot je Mlinškovo berilo.

Z Mlinškovim berilom je etnološka veda vsekakor bogatejša za nov vir za proučevanje kulturne podobe in načina življenja na Slovenskem. Njegovo branje pa bo nedvomno obogatilo vse, ki bi radi spoznali in razumeli šaleškega človeka.

Martina Orehovec

TOOLS AND TILLAGE, Vol. VI:4/1991, Copenhagen (National Museum of Denmark) 1991. Edited by Grith Lerche, Alexander Fenton and Axel Steensberg.

Tools and Tillage je znanstvena publikacija, ki jo enkrat na leto od leta 1968 izdaja Mednarodni sekretariat za zgodovino kmetijskih orodij (pri danskem Nacionalnem muzeju). Sekretariat (s knjižnico in dokumentacijo), ki ga vodi arheologinja in etnologinja Grith Lerche, je izjemna ustanova, katere obstoj temelji na neposrednem sodelovanju med "sorodnimi" raziskovalci z vseh celin.

Publikaciji so dali podnaslov: Revija za zgodovino obdelovalnih orodij in kmetijskih praks. Namenili so ji poslanstvo vodnika za raziskave orodij, poljskih sistemov, obdelovalnih načinov in načinov spravila pridelkov (tako z jezikoslovnega kot s funkcijskega vidika). Revija zajema čas od začetkov obdelovanja do industrijske dobe, in čeprav je poudarek na gradivu, geografsko vezanem na Evropo, so v obravnavo pritegnjena tudi območja, ki so kakorkoli vplivala na Evropo, in narobe. Tako lahko z revijo *Tools and Tillage* sledimo na